

תורת אמ”ת היא תורה משנה וגמרא אמ”ת נוטריקון א’נכי מ’אימתי ת’נא

|| הרה”ג ר’ פנחס פרידמן ||

**גמרא: קרח ועדתו מצדיקים עליהם את הדין בבטן האדמה
וצועקים: משה ותורתו אמת והן בדאים”**

**פנים יפות: במתן תורה כפה הקב”ה על ישראל הר כגיגית,
שאם לא יקבלו תורה שבעל פה יקברו בחיים**

”המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו”

כי הוא מזלזל בכבוד החכם מחכמי התורה שבעל פה

קרח שחלק על משה רבינו כפר בתורה שבעל פה,

על כן נקבר חי באדמה בבחינת: ”ואם לאו שם תהא קבורתכם”

יצחק, מיד נזרקה בו אפיקורסות [בינאי המלך], דהוה ליה למימר תינח תורה שבכתב תורה שבעל פה מאי”. הנה כי כן מטעם זה המתעצל בהספדו של חכם שמברר בירורי הלכות בתורה שבעל פה, הרי הוא מגלה בזה שהוא מזלזל בכבוד תורה שבעל פה, על כן ראוי לקוברו בחיים כמו שאמר הקב”ה לישראל, שאם לא יקבלו את התורה שבעל פה: ”שם תהא קבורתכם” תחת ההר.

מענה מבואר הטעם שבחר משה לקרח ועדתו דוקא עונש כזה: ”ואם בריאה יברא ה’ ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאולה”, כי קרח ועדתו שנחלקו על משה כפרו בתורה שבעל פה, שהרי משה רבינו היה ראש וראשון לכל חכמי התורה שבעל פה, כמו ששינוי במשנה (אבות פ”א מ”א): ”משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה”.

על כן כמו שבמתן תורה כפה הקב”ה על ישראל את ההר כגיגית, ואמר להם שאם לא יקבלו את התורה שבעל פה: ”שם תהא קבורתכם”, כן נענשו קרח ועדתו שנקברו בחיים על שכפרו בתורה שבעל פה. אלו תוכן דבריו המתוקים.

ימתק לפרש בזה סיום הפסוק בדברי משה: ”וידעתם כי ניאצו האנשים האלה את ה’”, על פי מה ששינוי בגמרא (פסחים כב:) מה שדרש רבי עקיבא: ”את ה’ אלקיך תירא, לרבות תלמידי חכמים”. וזהו שאמר משה רבינו כי על ידי שיברא ה’ בריאה חדשה: ”ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאולה, וידעתם כי ניאצו האנשים האלה את ה’” – ”את ה’ דייקא, שזלזלו בכבוד חכמי התורה שבעל פה שהקב”ה השווה יראתם ליראתו.

בראשית ברא אלוקים סופי תיבות ”אמת”

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שקרח ועדתו מצדיקים עליהם את הדין באמרו: ”משה ותורתו אמת”. נקדים לבאר מה שבחר הקב”ה לפתוח את התורה שבכתב בפסוק (בראשית א א): ”בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ”. וכתב ”בעל הטורים”: ”בראשית ברא אלוקים סופי תיבות אמ”ת, מלמד שברא הקב”ה העולם באמת, כמו שנאמר (תהלים קיט קס) ראש דברך אמת”.

ומקור הדבר במדרש (ב”ר א ז): ”רבי יצחק פתח ראש דברך אמת וגו’, אמר רבי יצחק מתחלת ברייתו של עולם ראש דברך אמת, בראשית ברא אלהים, (ירמיה י י) וה’ אלקים אמת”. ופירש ב”מתנות כהונה” כוונת המדרש: ”ולכן נחתם אותיות אמת בג’ תיבות הראשונות בראשית ברא אלוקים סופי תיבות אמת”.

ויש לפרש הכוונה בזה על פי המבואר במדרש (ב”ר א א) שהקב”ה ברא את העולם על ידי התורה: ”התורה אומרת אני הייתי כלי

והקשו התוספות (שם ד”ה כפה) מדוע היה צורך לכפות עליהם ההר כגיגית, הלא כבר מרצונם הטוב הקדימו לומר נעשה ונשמע.

אך כבר העירו המפרשים שמצינו תירוץ על כך במדרש תנחומא (פרשת נח סימן ג) כי מה שאמרו נעשה ונשמע הוא רק על תורה שבכתב, אבל תורה שבעל פה שיש בה עמל ויגיעה לא רצו לקבל ועל כך כפה הקב”ה עליהם את ההר כגיגית שיקבלו גם תורה שבעל פה:

”ואם תאמרו על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה ענו כולם ואמרו נעשה ונשמע, מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, אלא אמר להן על התורה שבעל פה שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות, והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב”ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו”.

נמצינו למדים מזה יסוד גדול, כי מי שאינו מקבל על עצמו תורה שבעל פה נענש בכך שהוא נקבר בעודו בחיים, שהרי בגלל שלא הסכימו ישראל לקבל על עצמם תורה שבעל פה, כפה הקב”ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם: ”אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם”, דהיינו קבורה בחיים תחת ההר.

”המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו”

בדרך זו מבאר ה”פנים יפות” מאמר חכמינו ז”ל (שבת קה:): ”כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו”. כי עיקר גדולתם של חכמי התורה הוא בכך, שהם עמלים ובקיאיים בבירור ההלכות בתורה שבעל פה, כמו שמצינו בגמרא (קידושין סו.) אצל אלעזר בן פועיריה שהעליל לפני ינאי המלך על חכמי ישראל שמרדו בו וייעץ להרגם.

אמר לו ינאי המלך: ”ותורה מה תהא עליה”, ענה לו הרשע: ”הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. אמר רב נחמן בר

”וכל ישראל די בחזונתהון, ערקו מן דחיל קלהון, היך צווחין ואמרין, זכאי הוא ה’ וקושטא היך דינוי, וקושטא הינון פתגמי משה עבדיה, ואנן רשיעיא דמרדנא ביה, ובני ישראל אפכו כדי שמעו ארום אמרו דלמא תבלוע יתן ארעא”.

ובתרגום ללשון קודש: ”וכל ישראל אשר בסביבותיהם, ברחו מפחד קולם, איך שצעקו ואמרו, צדיק הוא ה’ ואמת הוא דינו, ואמת הם תורת משה עבדו, ואנחנו רשעים שמרדנו בו, ובני ישראל ברחו כששמעו, כי אמרו שמא תבלעני הארץ”.

אלא שהתרגום יונתן מפרש: ”נסו לקולם”, שברחו מהקולות של קרח ועדתו, ואילו ה”כלי יקר” מוסיף לפרש: ”נסו לקולם”, שנסו לקראת קולם של קרח ועדתו, כדי לשמוע איך הם מצדיקים על עצמם את הדין, ועל ידי זה ילמדו להישמר שלא ללכת בדרכם.

אמנם ראוי להתבונן מה שהראה הסוחר הישמעאלי לרבה בר בר חנא במקום בליעת קרח ועדתו: ”תרי בזעי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו” - שני בקיעים שהיה יוצא עשן מהם, הן אמת שהעשן שיצא משם הוא מאש הגיהנם, אולם מהו העשן של שני בקיעים שיצא עשן מהם, ובדרך אגב ראוי לתת טעם לשבח מדוע קרח ועדתו מצדיקים עליהם את הדין דוקא באמרו: ”משה ותורתו אמת”.

קרח ועדתו כפרו בתורה שבעל פה

נקדים מה שכתב הגה”ק בעל הפלאה ב”פנים יפות” (ד”ה אם כמות) ביאור נפלא, לבאר הטעם שגזר משה רבינו על קרח ועדתו, שתפתח הארץ את פיה ותבלע אותם בעודם בחיים, על פי מה ששינוי בגמרא (שבת פח.):

”ויתצבו בתחתית ההר, אמר רבי אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב”ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם”.

בפרשתנו פרשת קרח אנו למדים על הפלא הגדול שעשה משה רבינו לשנות את הטבע, כדי להעניש את קרח ועדתו על ידי שפתחה הארץ את פיה (טז כח):

”ויאמר משה בזאת תדעון כי ה’ שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי, אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה’ שלחני, ואם בריאה יברא ה’ ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאולה, וידעתם כי ניאצו האנשים האלה את ה’.

ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם, ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל, וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם כי אמרו פן תבלענו הארץ”.

”משה ותורתו אמת”

והנה ידוע מה ששינוי בגמרא (סנהדרין קי.) כי קרח ועדתו מצדיקים עליהם את הדין בבטן האדמה באמרו: ”משה ותורתו אמת”, וכך שנינו שם:

”אמר רבה בר בר חנה, זימנא חדא הוה קאזלינא באורחא, אמר לי ההוא טייעא [סוחר ישמעאלי. רש”י], תא ואחוי לך בלועי דקרח, אזיל חזא תרי בזעי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו... אמר לי אצית מה שמעת, ושמעית דהוה קאמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאים, אמר ליה כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם כבשר בתוך קלחת, ואמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאים”.

בתרגום ללשון קודש:

”אמר רבה בר בר חנה, פעם אחת הלכתי בדרך, אמר לי אותו סוחר ישמעאלי, בוא ואראה לך הבלועים של קרח, הלך וראה שני בקיעים שהיה יוצא עשן מהם... אמר לי [הסוחר], הקשב [לקולות מבטן האדמה], מה שמעת, ושמעתי שהיו אומרים כך, משה ותורתו אמת והם שקרנים, אמר לו [הסוחר], כל שלשים יום מהפכת אותם הגיהנם כבשר [שמתבשל] בתוך הקלחת, ואומרים כן משה ותורתו אמת והם שקרנים”.

ב”כלי יקר” ממתיק לפרש בזה מקרא שכתוב: ”וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם כי אמרו פן תבלענו הארץ”. ויש לדקדק על לשון הכתוב: ”נסו לקולם”, כי לכאורה היה ראוי לומר ”נסו מקולם” שברחו מפחד הקולות, ולא ”נסו לקולם” אשר מזה משמע שברחו לשמוע את הקולות. ותירץ שאכן ברחו לשמוע את הקולות של קרח ועדתו המצדיקים עליהם את הדין.

ויש להעיר כי עצם הפירוש על תיבת ”לקולם”, שהכוונה ”לקולם” של קרח ועדתו שהצדיקו עליהם את הדין, כן מפרש בתרגום יונתן:

אומנתו של הקב"ה... היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם, והתורה אמרה בראשית ברא אלקים, ואין ראשית אלא תורה". פירוש: "בראשית" עם התורה שנקראת ראשית, "ברא אלקים את השמים ואת הארץ".

וכתב ב"קדושת לוי" (פרשת בראשית ד"ה עוד יבואר בראשית): **"בראשית ב' ראשית תורה שבכתב ותורה שבעל פה"**. פירוש, "בראשית" היא אותיות **"ב' ראשית"**, לרמז שהקב"ה ברא את העולם עם **"ב"** חלקי התורה הנקראת **"ראשית"** - תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

רמז זה מצינו גם ב"שפת אמת" (פרשת בראשית שנת תרס"ד) שהוסיף על כך, כי השמים נברא בתורה שבכתב שירדה מן השמים, ואילו הארץ נבראה בתורה שבעל פה שמתגלה על ידי חכמי התורה בארץ, ובלשון קדשו:

"במדרש ואהיה אצלו אמון. בתורה ברא הקב"ה את העולם. והנה כתיב בראשית ב' ראשית, רמוז לתורה שבכתב ושבעל פה שניהם נקראו ראשית, ובתורה שבכתב נברא השמים, והארץ בחינת תורה שבעל פה, וכן כתיב (תהלים קטו טז) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם".

"ראש דברך אמת" א'נכי מ'אימתי ת'נא

נקדים עוד מה שכתב החידושי הרי"ם ב"ספר הזכות" (דף פג בד"ה מסכת ברכות) רמז הכתוב (תהלים קיט קס): **"ראש דברך אמת"**. כי במתן תורה פתח הקב"ה למסור לישראל את התורה שבכתב, במאמר הראשון של עשרת הדברות: **"אנכי ה' אלקיך"**, רבינו הקדוש פתח המשניות (ברכות ב.): **"מאימתי קורין את שמע בערבית"**, ואילו רב אשי פתח את התלמוד בבלי (שם): **"תנא היכא קאי"**.

והנה א'נכי מ'אימתי ת'נא ראשי תיבות אמ"ת, וזהו פירוש הפסוק: **"ראש דברך אמת"**, כלומר ראש דיבורו של הקב"ה בתורה שבכתב ותורה שבעל פה הוא אותיות אמ"ת. וכן מצינו רמז זה ב"מי השילוח" להרה"ק מאיזבצא זצ"ל (לקוטי הש"ס מסכת ברכות): **"ראש דברך אמת, היינו החותם של דברי תורה הם אותיות אמת, התורה מתחלת באות א' אנכי ה' אלקיך, ומשניות באות מ"ם מאימתי, וגמרא באות ת' תנא היכי קאי דקתני מאימתי"**.

ב"פרי צדיק" להגה"ק רבי צדוק הכהן זי"ע (ל"ג בעומר וסיום הש"ס אות ג) מביא גם כן רמז זה בשם רבו בעל "מי השילוח" הנ"ל:

"ושמעתי מרבינו הקדוש צוק"ל, ראש דברך אמת, דתורה שבכתב דשורשה העשר הדברות מתחיל בא' אנכי, והמשנה מתחיל במ' מאימתי, והגמרא בת' תנא אהיכי קאי, והוא על דרך מה שדרשו במדרש (ב"ר פא ב, בגמרא שבת נה:): חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת, דאלף הוא ראש האותיות, והמ' אמצעיתו, והת' סופן של א"ב, על שם אני ראשון ואני אחרון".

מעתה יתבאר מה שפתח הקב"ה את התורה בפסוק (בראשית א א): **"בראשית ברא אלקים"** סופי תיבות אמ"ת, כי מאחר שהקב"ה ברא את העולם בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, אשר כאמור שתיהן רמוזות בפסוק זה: **"בראשית"** אותיות **"ב' ראשית"** - תורה שבכתב ותורה שבעל פה, על כן רמז הקב"ה בסופי תיבות אמ"ת, אשר בג' אותיות הללו נפתחים תורה שבכתב ותורה שבעל פה: א'נכי מ'אימתי ת'נא. וזהו שאנו מברכים בברכת התורה אחרי הקריאה בתורה: **"אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו"**.

"חותמו של הקב"ה אמת" א'נכי מ'אימתי ת'נא

ויש להוסיף תבלין לבאר בדרך מחשבה הטעם שבחר הקב"ה לעצמו חותם **"אמת"**, כמו ששנינו בגמרא (שבת נה.): **"חותמו של הקב"ה אמת"**, אשר כאמור בדברי רבי צדוק הכהן רמזים בחותם של אמ"ת - א'נכי מ'אימתי ת'נא, כי כאשר נתבונן נשכיל להבין שאי אפשר לאיש ישראל להיות דבוק בה', רק

שמוע, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצוות". והרי בקריאת שמע אנו קוראים שתי פרשיות הללו כדי לקבל על עצמנו עול מלכות שמים ועול מצוות.

"תנא" שהתחיל בו רב אשי את התלמוד (ברכות ב.): **"תנא היכא קאי דקתני מאימתי... תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך"**. שם רמזו על הצורך לעסוק ולחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, כמו שעשה התנא: **"תנא**

אקרא קאי", שעמד על מה שכתוב בתורה שבכתב וביאר כל ההלכות בתורה שבעל פה.

הנה כי כן זהו שבחר הקב"ה לעצמו חותם **"אמת"**, ללמדנו כי הרוצה להתדבק בה' צריך שיתקיימו בו ג' תנאים הללו שסימנם אמ"ת - א'נכי אמונה בה', מ'אימתי קבלת עול מלכות שמים ועול המצוות, ת'נא העסק בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. ואם שלש אלה לא יעשה לה יוצא חנם מהעולם הזה בלי תורה ומצוות ח"ו.

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מאמר חכמינו ז"ל תמוה במדרש (ב"ר ח ה):

"בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא... חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים... מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הדא הוא דכתיב (דניאל ח יב) ותשלך אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך [חותם שלך שהוא אמת], תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב (תהלים פה יב) אמת מארץ תצמח".

לפי האמור הביאור בזה, שביקש הקב"ה לרמז בזה כי הן אמת שחותמו של הקב"ה הוא **"אמת"**, אולם אין האמת יכול להתגלות רק על ידי בני ישראל שיקבלו את התורה בארץ, שהרי רק בצירוף חכמי התורה שבעל פה במשנה ובגמרא יושלם הצירוף של אמ"ת שהוא נוטריקון א'נכי מ'אימתי ת'נא.

קרח כפר בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה

ועתה בא וראה כי הן אמת שלמראית עין חלקו קרח ועדתו רק על משה רבינו, שהיה כאמור ראש וראשון לכל חכמי התורה שבעל פה, אולם בסופו של דבר כפר גם בתורה שבכתב ואמר: **"אין תורה מן השמים"**, כמבואר בירושלמי (סנהדרין נ.):

"רב אמר קרח אפיקרסי היה, מה עשה עמוד ועשה טלית שכולן תכלת, אתא גבי משה אמר לו משה רבינו טלית שכולה תכלת מה שתהא חייבת בציצית, אמר לו חייבת דכתיב גדילים תעשה לך וגו', בית שהוא מלא ספרים מהו שיהא חייב במזוזה, אמר לו חייב במזוזה דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך... באותו שעה אמר קרח, אין תורה מן השמים, ולא משה נביא, ולא אהרן כהן גדול".

והביאור בזה כי מאחר שמקרא מלא דיבר הכתוב (שמות יב מט): **"תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוכם"**. וכן כתוב עוד (במדבר טו טז): **"תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם"**. נמצא כי אם לא נאמין ונשמע בקול חכמי התורה שבעל פה, יפרש כל אחד את התורה כפי שעולה על דעתו ותתהווה מזה כמה תורות ולא **"תורה אחת"**, כמו שביאר החינוך (מצוה תצו) הטעם שהזהיר הכתוב לשמוע בדברי חכמים (דברים יז יא): **"לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך ימין ושמאל"**.

"משרשי המצוה, לפי שדעות בני אדם חלוקים זה מזה, לא ישתוו לעולם הרבה דעות בדברים, וידע אדון הכל ברוך הוא שאלו תהיה כוונת כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו וירבה המחלוקת בישראל במשמעות המצוות ותעשה התורה ככמה תורות...

על כן אלקינו שהוא אדון כל החכמות השלים תורתנו תורת אמת עם המצוה הזאת, שצונו להתנהג בה על פי הפירוש האמיתי המקובל לחכמינו הקדמונים עליהם השלום, ובכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים, שקבלו דבריהם ושתו מים מספריהם, ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מיליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת נכוון אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו, לא נצלח לכל"'.‏

והנה כבר שנינו במשנה (אבות פ"ד מ"ב): **"עבירה גוררת עבירה"**, על כן על ידי שחלק קרח על משה רבינו אדון כל הנביאים שהוא ראש וראשון לכל חכמי התורה שבעל פה שעל ידם מתקיים ומתברר כל המצוות בתורה שבכתב, נתקיימה בו עבירה גוררת עבירה, וכפר לא רק בתורה שבעל פה אלא גם בתורה שבעל פה באמרו: **"אין תורה מן השמים"**, כלומר לא רק שאין תורה מחכמי התורה בארץ אלא גם תורה שבכתב איננה מן השמים רחמנא ליצלו.

יומתק לבאר בזה מה שהראה אותו סוחר לרבה בר בר חנא: **"תרי בזעי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו" - שני בקיעים שהיה יוצא עשן מהם, וכבר שאלנו מהו ענין שני הבקיעים שהיה באדמה ולא אחד, אך לפי האמור שני הבקיעים שנעשו באדמה במקום בליעת קרח ועדתו, הוא כדי לרמז שכפרו לא רק בתורה שבעל פה אלא גם בתורה שבכתב, כי הכופר בחכמי התורה שבעל פה סופו של דבר לכפור גם בתורה שבכתב, כי שתיהן הן תורה אחת הקשורות זו בזו בקשר אמיץ בל ימוט בבחינת: **"תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם"**.**

מעתה יאיר עינינו וישמח לבינו להבין הטעם, שקרח ועדתו מצדיקים עליהם את הדין מבטן האדמה באמרום: **"משה ותורתו אמת"**, כי בכך הם מגלים דעת על אמיתית התורה שבכתב המתפרשת בתורה שבעל פה, וזהו שאומרים: **"משה"** שהוא ראש וראשון לחכמי התורה שבעל פה בכל הדורות, **"ותורתו"** שהיא תורה שבכתב שמסר לנו בסיני עם הפירושים והביאורים בתורה שבעל פה, **"אמת"** נוטריקון א'נכי מ'אימתי ת'נא, שהוא הקשר בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה.